

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВЧОГО КОМПОНЕНТА В ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ФРАНЦІЇ

У статті йдеться про можливості запровадження в зміст національної шкільної освіти Франції знань про релігії. Розглянуто проблему поєднання світських принципів сучасної освіти та реалізації релігієзнавчого компонента (блоків знань про релігію) до навчальних програм французької загальноосвітньої школи, виокремлено основні методичні підходи до впровадження релігієзнавчих знань, які є найоптимальнішими при викладанні школярам знань про релігію, проаналізовано зміст релігієзнавчого компонента в державних шкільних програмах початкової та середньої школи (коледжі та ліцеї) Франції, наголошено на обмеженому характері знань про релігії у французьких школах і на недостатньому теоретичному підґрунті дослідження релігійних факторів та явищ.

Ключові слова: *блоки знань про релігію, релігієзнавчий компонент, зміст навчальних дисциплін загальноосвітніх середніх шкіл, основні методичні підходи до реалізації знань про релігії.*

Починаючи з 1989 р., у Франції педагоги, науковці, представники громадськості активно обговорюють питання щодо можливості введення у зміст національної шкільної освіти релігійних знань. Саме тому більш детального розгляду потребує проблема поєднання світських принципів сучасної освіти та запровадження релігієзнавчого компонента до навчальних програм французької загальноосвітньої школи, що й визначило актуальність нашої наукової розвідки.

Мета статті – висвітлити основні методичні підходи до реалізації релігієзнавчих знань у школах Франції. Це питання стало об’єктом вивчення французьких науковців Рене Нуайя, Домінік Борн, Жана Жоншере, Філіпа Годена, Анрі-Пена Рюїца, Крістіани Менасейре та ін.

Сучасна освітня система Франції складається із “материнських шкіл” (дошкільної підготовки), початкової (“елементарної”) школи (5 років навчання), середньої школи першого ступеня – коледжу (4 роки навчання) та ліцею загального, технічного та професійно-технічного спрямування (3–4 роки навчання). У коледжах і ліцеях навчальні програми містять обов’язкові предмети: французьку мову й літературу, математику, іноземну мову, фізику, хімію, історію, географію, суспільствознавство, науку про життя та Землю, технологію, фізичне і спортивне виховання, пластичні мистецтва, музику [1]. Інваріантна частина програми для коледжів визначає зміст загальнокультурної, загальнонаукової і технологічної (трудової) підготовки учнів, залучення їх до морально-етичних цінностей. Таким чином, навчальною програмою передбачені обов’язкові й факультативні знання та курси за вибором. Щодо факультативних курсів, то вони відображені у чотирьох практичних напрямках (ательє):

- мистецтво (образотворче, кіно, музика, театр);
- спортивні секції;

- інформаційно-комунікаційні технології;
- соціальна й культурна діяльність [2].

Зазначимо, що спеціалізованих навчальних курсів з релігієзнавчої освіти у французьких навчальних закладах немає, оскільки це суперечило б основним принципам світськості держави, проте модернізовані навчальні програми для коледжів і ліцеїв містять знання про релігію та зберігають наступність у їх наданні з освітньою програмою початкової школи. Так, предмети “Історія мистецтв”, “Французька мова і література”, “Історія” викладають на всіх етапах системи шкільної освіти Франції. Основні блоки релігієзнавчих знань містяться у програмі інтегрованого курсу початкової школи “Історія – географія – громадянське виховання – мораль”, у межах обов’язкових навчальних курсів “Громадянське виховання” у коледжах, а в ліцеях курс “Громадянське, юридичне і соціальне виховання” доповнюється трансверсальними темами, що вивчаються в контексті кількох і більше шкільних предметів [4].

Слід зауважити, що запровадження релігієзнавчого компонента у зміст навчальних дисциплін загальноосвітньої середньої школи у Франції стало предметом обговорення з 1989 р., коли очільник адміністративного округу, ректор Філіп Жутар, у доповіді про вивчення історії, географії та суспільних наук наголосив на тому, що знання про релігію необхідні для розуміння сучасних суспільств, їх історичного минулого й культурних надбань. Виступи в пресі, опитування громадськості та обговорення цієї проблеми французькими науковцями привернули увагу широкого загалу й насамперед учителів до того факту, що школа, залишаючись світською, не повинна оминати питання про релігійні культурні традиції. Хоча ця дискусія не призвела до запровадження історії релігії як окремого предмета й підготовки вчителів відповідної кваліфікації у Франції, однак директор Інституту вивчення давніх релігій, історик Рене Нуайя зазначив, що “у програмах з історії та літератури з 1996 р. стали більше наголошувати на релігієзнавчому компоненті” [7].

Французький дослідник Рене Нуайя у своїй праці “Релігієзнавчий компонент у шкільній освіті” (2002) пропонує п’ять напрямів його реалізації в освітніх програмах державних навчальних закладів. Перший напрям має назву “Обговорення можливості введення релігієзнавчого компонента в школі”. Автор стверджує, що відсутність релігійних знань у змісті навчальних програм призводить до збіднення інтелектуальної сфери учнів, обмеженого підходу до вивчення культурної спадщини, нецтва школярів, що може спричинити прояви нетерпимості, фундаменталізму, сектантства, агресії серед молоді. Тому “світськість обмежень”, на думку Рене Нуайя, повинна стати “світськістю інтеграції”, яка враховує духовний плюралізм.

Другий напрям має назву “Розвиток різноманітної релігійної культури”, де йдеться про культурну й соціальну місії школи. Домінік Борн, керівник робочої групи Генеральної інспекції національної освіти, вважає, що культові споруди є такою ж культурною спадщиною, як Лувр чи Ейфелева вежа, тому школа покликана показати учням їхню специфіку й різноманіт-

ність. Рене Нуайя назвав це “педагогікою цікавості”, яка ґрунтується на компаративному підході.

Третій напрям називається “Виховання за допомогою критичного мислення”. На думку науковця, релігієзнавчий компонент повинен вводитися до навчальних програм з дотриманням трьох умов:

- 1) поєднувати різні підходи до його вивчення;
- 2) не догматизувати релігієзнавчі знання чи нехтувати ними, а знайомити з їх розмаїттям і специфічністю;
- 3) вчити школярів будувати стосунки з однолітками, ураховуючи їхні релігійні переконання.

Четвертий напрям має назву “Упровадження релігієзнавчого компонента у зміст кожної шкільної дисципліни”. Рене Нуайя вважає, що вчитель повинен неупереджено тлумачити релігійні теми, поняття, символи, які вивчаються в межах певного навчального предмета, використовувати при цьому міжпредметні зв’язки (інтердисциплінарність).

П’ятий напрям визначено як “Потреба в релігійному досвіді”. Йдеться про розвиток цікавості до вивчення релігії, залучення школярів до дискусій про життя людей різних конфесій. Дослідник назвав це “педагогікою поваги”, за допомогою якої учні зближуються, обмінюючись власними переконаннями й релігійним досвідом. На переконання Рене Нуайя, релігієзнавчі знання допомагають краще зрозуміти людину, її вчинки та світогляд, формують критичне мислення, вчать сприймати життя у його багатогранності [9].

У державних шкільних програмах початкової школи релігієзнавчий компонент вивчається імпліцитно й експліцитно. Імпліцитно – при засвоєнні певних висловів, пов’язаних із релігією, що розглядаються на уроках французької мови і літератури. Експліцитно він міститься у програмах з історії, де йдеться про визначні історичні події, пов’язані з релігійним життям французів, або при розгляді тем про релігійні свята: Різдво, Великдень тощо. При поясненні подібного матеріалу вчителі використовують історичні тексти, документи, іконографію. Водночас французькі педагоги зазначають деякі проблеми, які виникають при опрацюванні матеріалу, що містить релігієзнавчі знання: відсутність належної підготовки вчителів, які не завжди можуть правильно пояснити учням релігійні аспекти творів мистецтва чи факти або явища, пов’язані з певним віровченням, брак наочного матеріалу, недосконалість шкільних підручників, побоювання образити учнів іншої релігійної традиції чи невіруючих. Це спонукає вчителів початкових класів до інноваційного пошуку щодо впровадження та реалізації релігієзнавчих навчальних курсів. Вони укладають авторські програми (“Історія релігій у початковій школі”), добирають наочні матеріали до розроблених уроків, укладають міні-словники релігійних понять і термінів для молодших школярів [5].

Порівняно з початковою школою, релігієзнавчий компонент у програмах французьких коледжів і ліцеїв представлений набагато ширше. Він присутній у змісті програм таких навчальних дисциплін, як “Історія мистецтв”, “Історія”, “Географія”, “Громадянство”, “Французька мова і література”, “Філософія”.

З 2008 р. у школах Франції був запроваджений предмет “Історія мистецтв”, метою якого є формування в учнів почуття причетності до історії культури Франції та світової культури, усвідомлення школярами множинності смаків, виховання толерантності. Вивчаючи такі блоки програми, як “Мистецтво, творчість, різні культури”, “Мистецтво, міфи та релігія”, “Мистецтво і духовність”, “Мистецтво, суспільства, культури”, учні ознайомлюються з творами мистецтв крізь призму різних культур, цивілізацій і релігій, мають змогу усвідомити зв’язок між мистецтвом і релігією, духовністю та міфами. Релігієзнавчі знання відображені у міфах і віруваннях, релігійних джерелах, які надихають на творчість, різних форм і способів вираження релігійних почуттів (іконопис, духовна музика, культові споруди, скульптура), релігійній символіці, традиціях, релігійних святах, церемоніях, культах тощо [3].

Вивчення історії та географії, на думку французьких фахівців, сприяє формуванню активного, допитливого інтелекту. Навчати школярів розуміти, ідентифікувати й узагальнювати наукові факти, співвідносити їх з предметом вивчення, лаконічно й точно формулювати думку – означає розвивати в них здатність до раціонального і критичного мислення, виховувати громадянські цінності. У програмах “Історії та географії” для коледжів релігієзнавчий компонент, на думку французьких науковців, є “органічним складником”, оскільки виникнення основних світових релігій, їх розвиток та поширення відбувалися у тісному зв’язку з історичним розвитком цивілізацій і великими географічними відкриттями. Крім того, зміст історичної освіти в ліцеях має концентричну будову, що дає змогу учням краще усвідомити внесок свого народу в культурні надбання Європи та світу. У старших класах учні знайомляться з останніми світовими історичними подіями, серед яких важливими є проблеми європейської інтеграції, історичної, культурної та релігійної спадщини народів континенту, що має назву “європейський вимір” [6]. Таким чином, запровадження релігієзнавчого компонента в навчальні програми з історії полегшує сприйняття та розуміння тем, що стосуються релігійного життя суспільства.

Уведення знань про релігію в освіту Франції нерозривно пов’язане з формуванням громадянськості як системи знань та уявлень про роль і завдання особистості у громадянському суспільстві й відповідних переконань. Тому знання про релігію широко представлені у змісті програми з “Суспільствознавства”, оскільки громадянська освіта вивчає питання прав і свобод громадянина в релігійній сфері, формує толерантне ставлення до людей інших віросповідань, допомагає сприймати без упереджень інші культури й світогляди, забезпечує мирне співжиття в неоднорідному щодо релігійної належності суспільстві [10].

Не менш значущим у реалізації релігієзнавчого компонента в коледжах і ліцеях Франції є предмет “Французька мова і література”, нові програми якого були запроваджені у 2009 р. Головними компетентностями, що їх мають набути учні, є формування в них засобами літературної освіти “гуманістичної культури”, що спонукає до роздумів про місце індивіда в суспільстві. Програма пропонує вивчення низки текстів, які презентують як античну спадщину,

так і сучасну літературу й містять релігієзнавчий компонент: уривки з “Гільгамеша”, Біблії, твори Овідія, Гомера, Вергілія, літературу середніх віків, оповідання та поезію XIX–XX ст. [8].

Опрацювання літературних творів тісно переплітається з вивченням мови, адже історичні й культурні особливості художнього тексту стають зрозумілими саме завдяки усвідомленню його мовного стилю й жанру, тому доцільно, як рекомендує програма, вивчати зміст художніх творів у тісному взаємозв'язку з їх формою. У дидактичних рекомендаціях зазначено, що не варто спиратися лише на класичні літературні жанри, а потрібно залучати тексти різного характеру, у тому числі й такі, що стосуються релігії.

Ураховуючи те, що такі тексти є достатньо складними для розуміння та опанування їх учнями, автори програми рекомендують розглядати лише окремі фрагменти, відредаговані зразки оригінальних літературних пам'яток. Так, наприклад, у 6-му класі коледжу (у Франції послуговуються зворотною нумерацією класів) передбачено опрацювання відомих текстів Античності: уривків з “Іліади” та “Одісеї” Гомера, розповідей про заснування Рима, фрагментів з Біблії та Корану. Завдання вчителя полягає в тому, щоб пояснити учням мовно-стильові особливості творів, розтлумачити релігійну лексику, яка трапляється в них [8].

У 4-му класі коледжу до рекомендованих програмою творів належать листи французьких філософів Вольтера, Дені Дідро. Керівник групи фахівців з філософії Генеральної інспекції національної освіти Крістіана Менасейре стверджує, що немає такого філософа, який би не порушував проблем релігії у своїх працях. Тому список рекомендованої для вивчення літератури доповнюється творами Томаса Аквінського, Огюстена, Декарта, Паскаля, Спінози, Фрейда, Ніцше, праці яких вивчаються у межах курсу з філософії “Релігія і раціоналізм” і які неможливо зрозуміти без ознайомлення з релігійними явищами й релігійною лексикою. Так, завдяки міжпредметним зв'язкам французької мови і літератури та філософії з'являється можливість, на переконання Крістіани Менасейре, “навчитися свободи мислення через міркування, судження та власну незалежну думку” [11].

Висновки. Проведений аналіз модернізованих навчальних програм для французьких коледжів і ліцеїв дає підстави вважати, що релігієзнавчий компонент у їх змісті був розширений і збагачений за рахунок запровадження спеціальних тематичних рубрик у програмах з громадянської освіти, французької мови і літератури, історії, географії, філософії, історії мистецтв. Цей знанневий блок реалізується на міждисциплінарних засадах, також широко практикуються крос-предметні теми. Попри це, провідні французькі науковці сьогодні наголошують на обмеженому характері знань про релігію у французьких школах, на недостатньому теоретичному підґрунті дослідження релігійних фактів та явищ, тому робота за цим напрямом триває.

Список використаної літератури

1. Вульфсон Б.Л. Школа современной Франции / Б.Л. Вульфсон. – М. : Педагогика, 1970. – 318 с.
2. Папіжук В.О. Реформування змісту загальної середньої освіти у Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Валентина Олександрівна Папіжук. – Житомир, 1997. – 22 с.

3. Bulletin officiel de l'Education nationale (BOEN). – 28.09.2008. – № 32.
4. Enquête pour des enseignants du premier cycle de l'APHG (Association des professeurs d'histoire et de géographie) // Revue Historiens et Géographes. – Mai-juin 1993. – № 340. – P. 18–19.
5. Fortat Richard. De “courageux volontaires” étudient les religions à l'école élémentaire / Richard Fortat // Cahiers pédagogiques. – Avril, 1994. – № 323. – P. 40.
6. Instructions du Bulletin Officiel de l'éducation nationale. – 2008. – № 6. – 28 août.
7. Joutard Philippe. Laïcité: le sens d'un idéal. Rapport au ministre de l'Education nationale (septembre 1989) / Joutard Philippe // Education et pédagogie. – 7 septembre, 1994. – № 343. – P. 62–64.
8. Martini Evelyne. Programmes de Lettre et enseignement du fait religieux [Electronic resource] / Evelyne Martini; IESR – Institut européen en sciences des religions, mis à jour le. – 17/02/2009. – Mode of access: <http://www.iesr.ephe.sorbonne.fr/index5497.html>.
9. Nouailhat René. Le fait religieux dans l'enseignement / René Nouailhat. – Magnard : Chemins de formation, 2002. – 115 p.
10. Stratégies pour une éducation civique dans une perspective interculturelle aux niveaux de l'enseignement primaire et secondaire : symposium final, Roumanie, 7–11 décembre 1994. – Strasbourg : CDCC, 1995. – 120 p.
11. Table ronde: l'enseignement du fait religieux à l'école [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.eduscol.education.fr/DO126/religion_modernite.pdf.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Лаухина И.С. Особенности введения религиозного компонента в содержание учебных дисциплин общеобразовательной средней школы Франции

В статье речь идёт о возможности введения в содержание национального школьного образования Франции знаний о религии. Рассмотрена проблема сочетания светских принципов современного образования и введения религиозного компонента (блоков знаний о религии) в учебные программы французских общеобразовательных школ, выделены основные методические подходы, которые являются наиболее оптимальными в преподавании школьникам знаний о религии, проанализировано содержание религиозного компонента в государственных школьных программах начальной и средней (колледжи и лицеи) школе Франции, акцентировано внимание на ограниченном характере знаний о религии во французских школах, а также на недостаточной теоретической базе исследования религиозных фактов и явлений.

Ключевые слова: *блоки знаний о религии, религиозный компонент, содержание учебных дисциплин общеобразовательных средних школ Франции, основные методические подходы к реализации религиозных знаний.*

Lauhina I. Connecting the secular principles of modern education and the realization of religious components to the curriculum of French secondary school is raised

The article describes the ability of providing the knowledges about religion into the content of national school education in France. The problem of connecting the secular principles of modern education and the realization of religious components (areas of knowledge about religion) to the curriculum of French secondary school is raised. The main methodological approaches to the providing of religious knowledge are defined. They are the most optimal when conducting religion at school. The content of religious component in state school curriculum for primary and secondary schools in France is analyzed. The main circumstances of providing religious components in school curriculum are defined. The author emphasizes the limited character of knowledge about religion in French schools and a limited theoretical basis of investigating religious factors and features.

Key words: *areas of knowledge about religion, religious component, content of curriculum in comprehensive secondary schools, main methodological approaches to realization of knowledge about religion, circumstances of providing religious components, school curriculum.*